

ТОМ ШИПИ ВЪВЕДЕНИЕ

Превод от английски: [Неизвестен], 2010

chitanka.info

Не знаем кога Толкин за пръв път е насочил своите мисли към Опасното кралство на приказните създания. В своето есе „За вълшебните приказки“, приложено в края на тази книга, той признава, че като дете не е изпитвал особен интерес към историите от този род — те са били просто един от многобройните му интереси. „Истинското влечение — казва той — се събуди чрез филологията на прага на зрелостта, войната окончателно го изпълни с живот.“ Тази негова преценка изглежда напълно вярна. Първото му известно произведение, проявяващо интерес към феите, е поема със заглавие „Горско слънце“, написана през 1910 г., когато Толкин е на осемнайсет години и все още учи в бирмингамската гимназия „Крал Едуард“. До края на 1915 г., когато се дипломира в Оксфорд и незабавно постъпва в армията, за да участва в Голямата война, той написва още няколко подобни стихотворения и в част от тях откриваме основни елементи от онова, което по-късно ще се превърне в неговата многопластова приказна митология. Към края на 1917 г., през по-голямата част от която лежи във военна болница или изчаква да бъде върнат на служба, той е написал първите варианти на историите, които шейсет години по-късно ще бъдат публикувани под заглавието „Силмарилион“, и в ума му се е оформила по-голямата част от Средната земя, както и отвъдният Елфодом.

Станалото тогава е дълга история, за която днес знаем много повече, отколкото до неотдавна, но самият Толкин пак обобщава всичко прецизно и впечатляващо в своя разказ „Листо от Дребносръчко“. Общоприето е, че този разказ съдържа силен автобиографичен елемент, като писателят Толкин — виден майстор на ровичкането из дреболии, както сам се нарича — е превърнат в художника Дребносръчко. Разказът ни описва как Дребносръчко е подхванал много картини, но на една от тях отделя особено внимание. Тя започва от едно-единствено листо, после се превръща в дърво, а накрая става Дърво с главна буква, зад което започва да се оформя цяла страна — „ширна се гора, извисиха снага заснежени върхове“. Дребносръчко, пише Толкин, „изгуби интерес към другите си творби: ако изобщо им обръщаше някакво внимание, то бе колкото да ги довлече до Картината, за да ги залепи за нея“.

Тук отново виждаме точно описание на това, което върши Толкин през 20-те, 30-те и 40-те години на миналия век. През тези

трийсет години той упорито работи върху варианти на „Силмарилион“, пише отделни стихотворения, понякога анонимно, и измисля други истории, невинно прехвърляни върху хартия и понякога разказвани само на неговите деца. „Хобит“ възниква именно като такава история, отначало свързана само косвено с елфическия епос за Силмарилите, и всъщност представлява, ако използваме модерния термин, негова производна. „Властелинът на пръстените“ е следваща производна, този път от „Хобит“, мотивирана първоначално от силното желание на издателя да получи продължение на „Хобит“. Но всъщност Толкин, също като Дребносръчко, се захваща да взима неща, които е писал преди, и да ги „прилепва“ по краищата на голямата Картина. Том Бомбадил, възникнал първоначално като име на детска играчка, попада в печата през 1934 година като герой на стихотворение и впоследствие се превръща в една от най-тайнствените фигури от света на „Властелинът на пръстените“. Този труд засяга и други стихотворения, някои от тях комични като стихчето на Сам Майтапер „Земеслон“, публикувано за пръв път през 1927 г., други сериозни и тъжни като разказания от Бързоход на Бурния връх вариант на легендата за Берен и Лутуен — също предшестван от стихотворение, отпечатано през 1925 г., и основан върху още по-ранен ръкописен вариант.

Не можем да бъдем напълно сигурни какво е било „листото“ на първоначалното Толкиново вдъхновение и какво точно „Дърво“ е замислял да сътвори, макар че мимолетните описания в разказа силно напомнят за Ентите. Но малката алегория изтъква още нещо, съвпадащо с казаното от Толкин другаде — че „вълшебните приказки“, който и да ги разказва, са не толкова за елфи и феи, колкото за самата страна на приказките, Опасното кралство. Толкин изрично твърди, че няма много приказки за феите или дори за елфите и повечето от тях — твърде е скромен, за да добави „освен ако не са писани от самия Толкин“ — не са особено интересни. Повечето хубави вълшебни приказки са „за приключенията на хора в Опасното кралство или из сенчестите му покрайнини“ — отново много точно описание на Толкиновите разкази за Берен по границите на Дориат, Турин воюва около Нарготронд или Туор се спасява от Падането на Гондоли. Толкин изпитва подчертано двойствени чувства относно самата идея за *fairy*. Думата не му допада, тъй като е заета от френския език — английската дума е „елф“, — а той не харесва и цялостния викториански култ към

феите като мънички, прелестни и безпомощни същества, вмъквани в поучителните книжки за деца и най-често отчайващо неестествени. Голяма част от неговото есе „За вълшебните приказки“ (изнесено през 1939 г. като лекция в чест на събирача на приказки Андрю Ланг, а впоследствие разширено и публикувано за пръв път в мемориален сборник за Чарлс Уилямс) страстно оборва както научната терминология, така и общоприетите вкусове. Толкин смята, че знае повече и има връзка с далеч по-древни, дълбоки и мощни идеи, отколкото викторианците, дори и тъй образовани като Андрю Ланг.

Но макар че не изпитва особени симпатии към феите, Толкин е страстен почитател на самата Приказна страна — страна, както се изразява Билбо Бегинс, на „дракони, гоблини и великани“, където човек може да чуе за „спасяване на принцеси и неочакван късмет на сираци“. Приказките и стиховете в тази книга показват как Толкин изпробва различни подходи към опасни кралства от един или друг вид, но еднакво впечатляващи, оригинални и независими. Би могло да се каже, че представляват онези картини, които Дребносръчко не е „залепил по краищата на своята голяма картина“. Те изкусително намекуват за посоки, които биха могли да бъдат изследвани по-задълбочено като ненаписаната история на Малкото кралство на фермера Джайлс. И те дават съвсем различни погледи към вдъхновението на Толкин, разпростряно над период от поне четирийсет години и обхващащо възрастта от зрелост до старост. За щастие днес знаем много за това как всяка от тези истории се е появила на бял свят.

„Роувърандъм“, публикуван едва през 1998 година, се появява седемдесет години по-рано като приказка с една-единствена ограничена цел: да утеши едно малко момче за изгубената играчка кученце. През септември 1925 г. семейство Толкин — баща, майка и трима синове: Джон (осемгодишен), Майкъл (петгодишен) и бебето Кристофър — отива на почивка в крайморския град Файли в Йоркшър. По това време Майкъл е много привързан към една малка играчка кученце, която носи навсякъде със себе си. Когато отива на плажа заедно с баща си и по-големия си брат, той оставя кученцето, за да си играе, но после не успяват да го намерят — кученцето е бяло на черни петна и става невидимо на белия каменист плаж. Два дни го търсят без успех, след това над плажа връхлита буря и по-нататъшното издирване

става невъзможно. За да утеши Майкъл, Толкин измисля приказка, в която Роувър не е играчка, а истинско кученце, превърнато в играчка от сърдит вълшебник; по-късно кученцето играчка среща на плажа дружелюбен вълшебник, който го праща на разни пътешествия, за да се превърне отново в истинско куче и да се прибере при своя предишен стопанин, момчето, наречено „Две“. Както всички Толкинови истории и тази израства в процеса на разказване, записана е с няколко собственоръчни илюстрации на автора около Коледа 1927 г. и достига окончателен вид приблизително по едно и също време с „Хобит“ през 1936 г.

Освен на плажа във Файли, където Роувър среща пясъчния вълшебник Псаматос, действието на „Роувърандъм“ се разиграва на три основни места: светлата страна на Луната, където е кулата на Лунния човек, тъмната страна, където спящите деца отиват по лунната пътека, за да играят в долината на сънищата, и подводното царство, където гневливият магьосник Артаксеркс е заел поста Пасифико-атлантически магьосник, или съкратено ПАМ. Както на Луната, така и в морето Роувър се сприятелява с лунно куче и морско куче, наречени също Роувър, поради което му се налага да си избере името Роувърандъм. Тримата непрестанно попадат в премеждия, закачат се с Големия бял дракон на Луната и събуждат Морския змей на океанското дъно, чието раздвижване предизвиква буря като онази, която връхлетяла каменистия плаж във Файли, докато огромният кит Уин отнася Роувърандъм през Сенчестите морета и отвъд Магическите острови, докато зърнат отдалеч самия Елфодом и светлината на Приказната страна — максималната близост, с която Толкин може да прилепи тази история до своята всеобхватна митология. „Ако това се разчуе, ще си изпатя!“ — казва Уин, после бързо се гмурка и повече не чуваме за онази страна, която ще получи името Валинор.

„Ще си изпатя!“ е напълно в тона на тази ранна и забавна история. Приключенията на малките кученца са весели, помагащите им същества — Буревестника и китът Уин — се държат в най-лошия случай снизходително и дори тримата магьосници, които се появяват, са добродушни, или поне в случая с Артаксеркс, не твърде компетентни. Все пак обаче се мяркат по-древни, по-мрачни и по-дълбоки създания. Големия бял дракон, с когото кучетата се закачат на Луната, е и Белия дракон на Англия от легендата за Мерлин, вечно

воюващ с Червения дракон на Уелс; Морския змей напомня змея от Мидгард, който ще погуби Тор в деня на Рагнарок; морското куче Роувър си спомня за господар викинг, който говори досущ като знаменития крал Олаф Тригвасон. В „Роувърандъм“ има митове, легенди и дори история. Впрочем Толкин не забравя, че дори за децата трябва да има поне намек за заплахите в Опасното кралство. Тъмната страна на Луната е населена с черни паяци, както и сиви, готови да приберат в килера си някое малко кученце, докато на светлата страна има „бубомечове, огледални бръмбари с челюсти като стоманени капани, бледи еднорогчета с жила като копия... А още по-ужасни от насекомите бяха фантомните прилепи“, да не говорим за връщането от долината, където отиват децата насън, и срещата с „отвратителни пълзящи твари“, които без закрилата на Лунния човек „не биха се посвенили да сграбчат тутакси кутрето“. Има и морски гоблини, и цяла редица бедствия, предизвикани от нескопосаните заклинания на Артаксеркс. Толкин вече е осъзнал ефекта на намека, на неразказаните истории, на същества и сили (като Некроманта в „Хобит“), бродещи из самата граница на видимото. Каквото и да твърди логиката, времето, посветено на подробностите, дори когато те не водят наникъде, не е просто човъркане из дреболии.

Хуморът доминира и във „Фермера Джайлс от Емз“, но това е различен хумор, по-зрял и по-научен. Историята отново възниква като импровизирана приказка за децата на Толкин — най-големият му син Джон си спомня как е чул неин вариант, докато семейството се криело от буря под един мост, вероятно след преместването им в Оксфорд през 1926 г. (Една от главните сцени в приказката е излизането на дракона Хризофилакс изпод моста, за да разбие кралската армия.) В първия писмен вариант разказвачът е „Тате“, а детето го прекъсва с въпрос що е „мускет“. Разказът постепенно се разширява, достигайки окончателния си вариант, когато е прочетен пред Оксфордското студентско дружество през януари 1940 г., а след време е публикуван — през 1949 г.

Първата шега се крие в самото заглавие, защото заглавията всъщност са две, едното на английски, другото на латински. Толкин се преструва, че е превел историята от латински, и в своя Предговор

имитира научно въведение с неговия покровителствен стил. Въображаемият издател се подиграва с латинския на въображаемия разказвач, вижда полза от разказа единствено в обясненията за географски названия и се подсмивва снобски на онези заблудени читатели, които „може би ще открият интересни и забавни неща в самия герой и неговите приключения“. Но приказката отвърща на удара. Редакторът изказва своето одобрение за „скучните анали“ и „историците от времето на Артур“, но споменатите от него „непрекъснати смени на война и мир“ идват от началото на рицарския роман „Сър Гауейн и Зеления рицар“ — а по-приказен и по-отдалечен от историческата наука източник едва ли може да се намери. Както показва историята, истината е, че „народните предания“, на които се подиграва редакторът, са далеч по-надеждни, отколкото наложеният им научен коментар. Във „Фермера Джайлс“ древното и традиционното побеждава ученото и модерното. „Четиримата мъдреци от Оксфорд“ дават определение що е мускет и това определение идва право от „Оксфордски речник на английския език“ (по времето на Толкин) с неговите четирима последователни редактори. Мускетът на Джайлс обаче опровергава определението и въпреки всичко действа отлично. Като „неудобни и тежки оръжия“ мечовете са „излезли от употреба в кралския двор“ и кралят подарява един на Джайлс, смятайки, че няма никаква стойност; мечът обаче се оказва „Опашкоубиеца“ (или ако държим да използваме латински, „Каудимордакс“) и Джайлс е обнадяден, че разполага с него, дори пред лицето на дракони, поради обичта си към старите приказки и героичните песни, които също са излезли от мода.

Излезли от мода може би, но не и изчезнали. През целия си живот Толкин е очарован от оцелели древности: думи, изрази и поговорки, дори приказки и стихчета, които идват от праисторическото минало, но са предавани от уста на уста, често изопачени и слабоизвестни, докато стигнат до днешните времена. Приказките са очевиден пример, поддържан жив през вековете не от учени, а от старици и бавачки. Детските песнички също. Откъде идват? В Предговора на Толкин (уместно насочен към академичната псевдоистория) фигурира старият крал Коел, а Хризофилакс цитира „Хъмпти-Дъмпти“, когато излиза изпод моста. Още две детски песнички са пренаписани като поеми за Лунния човек в „Том

Бомбадил“. Гатанките също са оцелели реликви от древността, задавани както от англосаксонците (все още имаме над сто от тях), така и от съвременните ученици. А има и поговорки, които винаги се поддават на преработка — ковачът Слънчевия Сам преиначава две от тях във „Фермера Джайлс“, както прави и Билбо във „Властелинът на пръстените“ със своето „Не всякое злато сияе“, — но никога не умират. Сред това старинно наследство най-често се срещат имената на хора и местности. Нерядко те идват от дълбоката древност и техният смисъл е забравен, но продължават да съществуват с впечатляваща сила. Толкин е убеден, че имената на стари герои се срещат дори във връзка със собствения му род и навярно вдъхновението за „Фермера Джайлс“ идва отчасти от стремежа му да открие смисъл в местни названия от Бъкингхамшър като Тейм и Уърмингхол.

Митовете обаче са шампиони по оцеляване и най-важната мъст във „Фермера Джайлс“ е мъстта на митичното срещу всекидневното. Защото няма някой може да различи едното от другото? Само млади и глупави дракони могат да стигнат до извода: „Тия рицари явно са мит... Винаги сме подозирали, че е така.“ Само в смехотворния свръхцивилизован дворец предпочитат сладката и лепкава Фалшива драконова опашка пред Истинската. Потомците на придворните (намеква Толкин) в крайна сметка ще заменят истината с жалките си имитации дори във фантазията — също както прави готвачът Ноукс в „Ковача от Голямо Омайно“ с печалната си прозаична представа за Кралицата на вълшебствата и за самата Вълшебна страна. Джайлс се разправя твърдо и справедливо както с дракона, така и с краля и неговите придворни, макар че не бива да забравяме помощта, оказана му от Пастора — учен, който измива срама на всички останали, — и от несправедливо пренебрегнатата героиня на приказката, сивата кобила. Тя през цялото време знае какво върши, дори когато подушва излишните шпори на Джайлс. Той просто не трябва да се преструва на рицар.

„Приключенията на Том Бомбадил“ също дължат съществуването си на настояване от близките на Толкин. През 1961 г. леля му Джейн Нийв подхвърля, че не е зле да напише малка книжка за Том Бомбадил, която хора като нея биха могли да си позволят да купят

за коледен подарък. В отговор на това предложение Толкин съставя сборка от шестнайсет стихотворения, които е писал по различно време през изминалите четирийсет години. Повечето от тях са били отпечатани през 20-те и 30-те години, понякога в съвсем неизвестни издания, но през 1962 г. Толкин използва възможността да ги преработи сериозно. По това време „Властелинът на пръстените“ вече е излязъл и печели популярност и Толкин постъпва както Дребносръчко с по-ранните картини — включва тия ранни съчинения в общата рамка на по-широкия замисъл. Тук той отново използва похвата с учения редактор — който този път има достъп до Червената книга на Западните предели, хобитовият сборник, от който уж произлиза „Властелинът на пръстените“, и който е решил в случая да редактира не основната история, а „маргиналните добавки“ — неща, които реалните средновековни писари често са включвали покрай своите по-официални писания.

Този похват позволява на Толкин да включи стихотворения, които очевидно са само шеги, като №12, „Котка“, написана едва през 1956 г. за внучката му Джоана; или стихове, които нямат връзка със Средната земя, като №9, „Кукурвяците“, отпечатано първоначално в „Оксфорд Магазин“ през 1937 г. с подзаглавието „Редове, вдъхновени от усещанията, докато чакаш отговор пред вратата на възвишена академична особа“; или стихотворения, имащи подобна връзка, която обаче притеснява Толкин. Така например №3, „Рицарският дух“, е написано повече от трийсет години преди това, после е редактирано за песен, която да пее Билбо във „Властелинът на пръстените“, но имената в него не съвпадат с все по-развиващите се елфически езици на Толкин. Затова Толкин редакторът обяснява, че макар стихотворението да е на Билбо, той навярно го е написал скоро след оттеглянето си в Ломидол, още преди да се запознае добре с елфическите предания. По времето, когато съчинява варианта от „Властелинът на пръстените“, Билбо вече има далеч по-добри познания, но дори и тогава Бързоход смята, че не е трябвало да се захваща. Няколко други стихотворения като №7 и 8, двете поеми за трола и №10, „Земеслон“, се приписват на Сам Майтапер, което обяснява несериозния им характер. Номера 5 и 6, двете поеми за Лунния човек, датиращи от 1923 г., потвърждават интереса на Толкин към детските песнички — във въображението на Толкин те

представяват цялостните древни поеми, чиито уродливи потомци са днешните детски стихчета, и тъкмо такива забавни песни биха били популярни в неговото въображаемо Графство.

Първите две и последните три стихотворения от сборника обаче ни показват Толкин като по-задълбочен и сериозен творец. Титулната поема №1 също е публикувана в „Оксфорд Магазин“ през 1934 г., но №2, „Бомбадил пътува с лодка“, може би датира от още по-рано. Също като Роувърандъм, Бомбадил започва съществуването си като име за една от играчките на децата на Толкин, но скоро се утвърждава като своеобразно възплъщение на английската провинция, селските жители и техните вековни традиции — могъщи, дори изкусни, но лишени от интерес към властта. В двете поеми Том непрестанно е заплашван, сериозно от Могилната твар, шеговито от Видран и от хобитите, които пускат стрели по шапката му, или пък задяван от Рибалан, речната девойка и пак от хобитите. Той отвърща по същия начин, та дори и тъпкано, но докато първата поема свършва с нотка на триумф и задоволство, в края на втората звучи нотка на загуба — Том няма да се завърне.

Трите последни стихотворения са основно преработени в сравнение с ранните оригинали и тематично са станали много по-мрачни. „Имането“ (идващо още от 1923 г.) описва онова, което в „Хобит“ Толкин ще нарече „драконова болест“ — алчността, която обзема последователно елф, джудже, дракон, герой и води всички тях — също като Торин Дъбоцит в „Хобит“ и Тингол „Сивоплащ“ в „Силмарилион“ — към гибел. „Последният кораб“ ни разкрива Толкин, разколебан между два стремежа — от една страна, желанието да избяга от смъртната участ и да отпътува към Безсмъртните земи като Фродо, а, от друга, усещането, че това е не само невъзможно, но в крайна сметка и нежелано: правилното е човек да се върне и да изживее живота си като Сам Майтапер. Може и да е правилно, но както открива Арвен, изборът е горчив, ако няма начин да бъде отменен. Накрая „Камбанката“ ни напомня защо е опасно Опасното кралство. Онези, които са пътували до него като героя на стихотворението, знаят, че не ще им бъде позволено да останат там, а когато се връщат, обзема ги непоносимо чувство за загуба. Както казва Сам Майтапер за Галадриел, обитателите на Приказното кралство може да нямат лоши помисли, но всички те са опасни за

простосмъртните. Онези, които ги срещнат, никога няма да могат да бъдат същите както преди. В измисленото редакторско предисловие на Толкин, макар че авторът не може да бъде идентифициран със самия Фродо, хобитът писар, който озаглавява стихотворението „Сънят на Фродо“, изразява страха, породен в Графството от не твърде добре разбраните събития от Войната за Пръстена, както и лично Толкиновото (в действителност) усещане за загуба и старост.

Тия теми стават по-силни в последния публикуван разказ на Толкин, „Ковача от Голямо Омайно“. Всичко започва през 1964 г. с молбата на един издател Толкин да напише предговор към ново илюстрирано издание на приказката „Златният ключ“ от викторианския автор Джордж Макдоналд. (Почти двацет години по-рано Толкин е похвалил приказката в есето си „За вълшебните приказки“.) Толкин се съгласява, започва работа над предговора и вече е написал няколко страници, когато се заема да илюстрира тезата си за неочакваната власт на вълшебната страна с разказ за готвач, който се опитва да изпече торта за детско празненство. Но в този момент той прекъсва работата над предговора (към който така и не се връща) и вместо него написва разказа. Разширен вариант е прочетен пред многобройна публика в Оксфорд на 28 октомври 1966 г., а разказът е публикуван през следващата година.

Заглавието е едва ли не агресивно ясно, дори повече от това на „Фермера Джайлс от Емз“, и самият Толкин отбелязва, че звучи като текст от стар учебник. Името Омайно (Wooton) обаче, макар и съвсем обичайно в Англия, има смисъл, както някога са имали всички имена. В английския си вариант то означава „градчето в горите“ и второто изречение потвърждава, че е „скътано дълбоко в пазвите на гората“. Горите и лесовете са важни за Толкин, срещаме ги от Мраколес до Ветроклин и една от техните повтарящи се (и реалистични) черти е тази, че в тях хората губят път и посока. Усещаме, че това е вярно за жителите на Голямо Омайно или за повечето от тях: малко самодоволни, непретенциозни, с интерес най-вече към храната и пиенето — не съвсем лоши, но ограничени. Сред тях Ковача е изключение. На детското празненство, което селото провежда веднъж на двацет и четири години, той поглъща звезда и тази звезда е негов

паспорт за Вълшебното кралство. Разказът проследява живота на Ковача, разказвайки част от неговите видения и преживелици във Вълшебната страна, но ни води и през повтарящи се празници към времето, когато Ковача трябва да се откаже от звездата и да позволи да бъде сложена в тортата, за да може някое друго дете да го наследи. Когато напуска Вълшебната страна за последен път, Ковача знае, че „пътят обратно ще го лиши от нещо“. Той е в същото положение, макар и по-примирен, както героят на „Камбанката“. Разказът е „сбогуване с Приказната страна“.

Това не означава, че Ковача се е провалил. Неговият паспорт за Другия свят го е направил по-добра личност в нашия, а животът му поне мъничко е разхлабил онова, което Толкин в коментар към собствения си разказ нарича „железният пръстен на познатото“ и „елмазният пръстен на вярата“ в Омайно, че всичко, което си струва да бъде познато, вече се знае. Звездата също се предава на следващия собственик по неочакван начин и така ще продължава и занапред. Въпреки всичко обаче силата на баналното остава могъща и основният конфликт в разказа е между Алф — емисар на Вълшебната страна в реалния свят — и неговия предшественик като Главен готвач в селото, чието име е Ноукс. Ноукс обединява много от чертите, които Толкин мрази в реалния живот. Тъжно е, че той има толкова ограничена представа за Вълшебната страна, за укритото в горите далече отвъд селското всекидневие, но непростимото е, че отрича възможността да има човек с по-богато въображение и се опитва да задържи децата на собственото си ниво. Лепкава и сладка е представата му за торта, блудкаво-хубавичка е представата му за феите. На това се противопоставят виденията на Ковача за суровите елфически бойци, завръщащи се от сраженията на Мрачните походи, за Кралското дърво, за буйния Вятър и ридаещата бреза, за танцуващите нимфи. Ноукс в крайна сметка е усмирен от своя чирак Алф (който впоследствие се разкрива като Крал на Вълшебната страна), но така и не променя убежденията си. Той казва последната дума в разказа, повечето жители на Омайно са доволни, когато Алф си отива, а звездата напуска семейството на Ковача и попада в това на Ноукс. Ако Ковача, Алф и Вълшебната страна са постигнали изобщо някакъв резултат, той ще се прояви едва след време. Но може би просто такъв е животът.

Тоест — животът в нашия свят. В „Листо от Дребносръчко“ Толкин представя виденията си за един друг свят, където има място за Средната земя, за Вълшебната страна и за всички други сърдечни копнежи. И все пак, макар че представлява своеобразна „божествена комедия“ и завършва с разтърсващ смях, разказът започва със страх. В не едно писмо Толкин споделя, че целият разказ му хрумнал насън и той го записал веднага — според преценките на различни изследователи това се е случило някъде между 1939 и 1942 г. Това звучи правдоподобно, още повече, че веднага разбираме за какъв сън става дума: тревожен сън, каквито спохождат всички ни. Студентите преди изпит сънуват, че са се успали, лекторите сънуват, че излизат на подиума без записки и с напълно празна глава, а страхът в ядрото на „Листо от Дребносръчко“ очевидно е страх, че начинанието никога няма да бъде завършено. Дребносръчко знае, че има краен срок — това явно е смъртта, пътешествието, което всички трябва да предприемем, — а има и картина, която отчаяно желае да довърши, но все отлага, отлага и когато най-сетне се захваща на работа, идва зов за помощ, на който не може да откаже, после се разболява, после идва Инспектор, който обявява картината му за боклук, а когато той се опитва да възрази, пристига Кочияша и му казва, че трябва незабавно да тръгне с каквото успее да събере набързо. Той забравя дори малката си чанта във влака, а когато се връща за нея, влакът е заминал. Твърде добре познаваме този вид сън, в който една беда поражда следващата. Лесно е да се досетим и за причината в Толкиновия случай. През 1940 г. той работи над митологията на своя „Силмарилион“ вече над двайсет години и не е публикувал нищо освен откъслечни стихотворения и „производната“ творба „Хобит“. От Коледа 1937 г. пише „Властелинът на пръстените“, но тази работа също върви бавно. Ръкописите му са пълни с чернови и корекции. Можем да предположим, че като повечето професори е намирал административните си задължения за досадна пречка, макар че Дребносръчко (а навярно и Толкин) усеща вина, задето се разсейва толкова лесно и не умее добре да планира времето си.

Съсредоточаване и планиране на времето — това са качествата, които Дребносръчко трябва да усвои в Работилницата, която повечето критици определят като вариант на Чистилището. Наградата му е да

открие, че в Другия свят мечтите и сънищата се сбъдват — пред него е Дървото, по-красиво, отколкото би могъл да го нарисува и дори да си го представи, по-нататък са Гората и Планината, които едва е започнал да вижда във въображението си. И все пак има място за нови подобрения и се налага Дребносръчко да работи над тях заедно със своя съсед Енория, когото в реалния свят е смятал за досадник. Тяхното общо видение бива признато за ценна терапия дори от Гласовете, които съдят живота на хората, но дори и това е само встъпление към едно всеобхватно видение, за което простосмъртните могат само да се досещат. Както казва Кралицата на феите в „Ковача“, „по-добре малка кукличка, отколкото никакъв спомен за Страната на вълшебствата“, и по-добре Страна на вълшебствата, отколкото никаква представа за нещо отвъд нашия прозаичен всекидневен свят.

В крайна сметка „Листо от Дребносръчко“ има два завършека — един в Другия свят и един в света, напуснат от Дребносръчко. Краят в Другия свят е изпълнен с радост и смях, но в реалния свят надеждата и споменът са смазани. Голямата картина с Дървото на Дребносръчко е използвана за ремонт на покрив, само едно листо попада в музея, но дори то изгаря и Дребносръчко потъва в забрава. Последните думи, казани за него, са „не съм знаел, че рисува“, а бъдещето сякаш принадлежи на хора като Съветник Томкинс с неговите идеи за практично обучение и — не забравяйте, разказът е написан най-късно в началото на 40-те години — премахване на нежелателните елементи от Обществото. Ако има лекарство за нас — казва Толкин, подчертавайки, че Дребносръчко използва съвсем точната дума, — това ще е „дар“. Другата дума за „дар“ е „благодар“.

„Листо от Дребносръчко“ завършва както с онова, което Толкин в есето си „За вълшебните приказки“ нарича „дискатастрофа... скръб и провал“, така и с онова, което той смята за „висша функция“ на вълшебната приказка и на евангелието с „добрата вест“ отвъд него — това е „евкатастрофа“, „внезапен радостен «обрат»“, „внезапна и чудодейна благодат“, каквато намираме у братя Грим, в съвременната вълшебна приказка и като връх в Толкиновото „Опасно кралство“. В старата английска поема „Сър Орфео“, която Толкин редактира през 1943–1944 г. (анонимно издание, от което днес почти не са оцелели екземпляри), бароните утешават наместника, който току-що е узнал за смъртта на господаря си. Така е, казват му те, нищо не можем да

променим, или както е предал Толкин последния ред в своя превод, издаден посмъртно през 1975 г., „смъртта човешка никой смъртен не ще поправи“. Бароните са състрадателни, добронамерени и преди всичко разумни — така стоят нещата. Но поемата доказва, че те грешат, поне в този случай, защото Орфео е жив и дори спасява своята кралица от плен в Приказната страна. Същия „обрат“ откриваме във „Властелинът на пръстените“ когато Сам ляга и чака смъртта върху Съдбовния връх след унищожаването на Пръстена, а се събужда жив и спасен в присъствието на възкръсналия Гандалф. Има радост в Опасното кралство и дори в Мрачните му предели — още по-силна, когато предизвиква и преборва скърбите и загубите на реалния свят.

Том Шипи

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА



<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.